

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΟΙΟΝ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΟΝΤΩΣ ΟΝ

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ τώρα, πού ξεκουραστήκαμε ἄρκετά, ἄς προσπαθήσου-
με νὰ δώσουμε κάποιο τέλος στὴ συζήτησί μας.

ΠΑΥΛΟΣ

Εἶμαι ἕτοιμος καὶ περιμένω νὰ ἀρχίσῃς διὰ νὰ σὲ παρακολου-
θήσω μὲ προσοχή.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἔλα λοιπὸν καὶ διάλεξε ἀπ' αὐτὰ πού φαίνονται τοῦλάχιστον ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ διεκδικήσουν τὸν τίτλον τῆς Ἀληθείας, ποῖον νομίζεις ὅτι ἠμποροῦμεν νὰ πιάσωμεν διὰ νὰ τὸ δοκιμάσωμεν εἰς τὸν ὄρισμόν μας;

ΠΑΥΛΟΣ

Μὰ τὴν ἀλήθειαν πού ζητοῦμεν, δὲν εὐρίσκω ὅτι ἠμποροῦμεν νὰ ἀρχίσωμεν μὲ τίποτε ἄλλο, παρὰ μὲ αὐτὸ πού ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον, τὸ περιεχόμενον τοῦ αἰσθητοῦ μας κόσμου, μὲ αὐτὸ πού γεμίζει τὴν ὑπαρξίν μας καὶ ἀποτελεῖ τὴν φύσιν μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ζῶμεν, μὲ αὐτὸ πού ὀνομάζομεν μὲ μίαν λέξιν «ὑλην».

ΚΡΙΤΩΝ

Πολὺ ὀρθὴ καὶ δικαιολογημένη εἶναι ἡ ἐκλογή σου καὶ ἀσφαλῶς θὰ κάμουμε πολὺ καλὰ νὰ ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴν ὑλην. Εἶπέ μου ὅμως, πῶς νομίζεις ὅτι εἶναι καλύτερα νὰ κάμουμε τὴν ἐξέτασι. Νὰ θεωρήσωμεν τὴν ὑλην ὡς ἐνιαῖον ἀόριστον σύνολον, ἢ εἶναι καλύτερον νὰ πιάσουμε ἕνα—δυὸ ἢ περισσότερα μέρη τῆς ὑλης—ὕλικά ὄντα—καὶ νὰ τὰ ἐξετάσωμεν ἀναλυτικῶς, μὲ τὴν προσπάθειαν νὰ ἠμπορέσωμεν, ἀρχίζοντες ἐκ τῶν μερῶν καὶ προχωροῦντες πρὸς τὸ ὅλον, ἐκ τῶν κάτω

πρὸς τὰ ἄνω, καὶ ἐπεκτεινόμενοι εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ ἄλλων μερῶν ἀναλόγως τῶν παρουσιαζομένων ἀνσγκῶν, νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ σημεῖον, νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον, τὴν πραγματικὴν καὶ καθολικὴν μορφήν τῆς ὕλης καὶ κατόπιν νὰ τὴν θέσωμεν ὑπὸ τὴν δοκιμασίαν τῶν γνωρισμάτων τοῦ ὀρισμοῦ μας;

ΠΑΥΛΟΣ

Προφανῶς, ὁ δεύτερος τρόπος εἶναι ὁ καλύτερος, νὰ ἀρχίσωμεν δηλαδὴ ἀπὸ τὰ μέρη καὶ νὰ προχωρήσωμεν πρὸς τὸ ὅλον.

ΚΡΙΤΩΝ

Εἰπέ λοιπὸν ὡς παράδειγμα, ἓνα ὅποιονδήποτε τμήμα ὕλης, διὰ νὰ ἀρχίσωμεν.

ΠΑΥΛΟΣ

Νά, αὐτὸ τὸ μολύβι, τὸ ὅποιον παίζεις τόση ὥρα τώρα στὰ δάκτυλά σου.

ΚΡΙΤΩΝ

Πολὺ καλὰ. Ἄς προσπαθήσωμεν νὰ ἴδωμεν ἀπὸ κοντά, τί εἶναι τὸ μολύβι αὐτό, ὡς τμήμα ὕλης, ὑπὸ ποίας καὶ πόσας μορφὰς τὸ βλέπομεν.

ΠΑΥΛΟΣ

Τί ἐννοεῖς;

ΚΡΙΤΩΝ

Πόσας ἀπόψεις ἔχει. Ἐπὶ παραδείγματι, μία ἀποψις εἶναι ἡ ἐξῆς: Τὸ μολύβι εἶναι ἓνα ἀντικείμενον μὲ τὸ ὅποιον οἱ ἄνθρωποι γράφομεν, κρατοῦντες αὐτὸ μὲ τὰ δάκτυλά μας καὶ σύροντες ἐπὶ τοῦ χάρτου. Δευτέρα ἀποψις εἶναι: Αὐτὸ τὸ μολύβι εἶναι ἀντικείμενον ἀποτελούμενον ἀπὸ τεμάχιον ξύλου εἰς σχῆμα κυλινδρικόν, διαμέτρου 7 χιλιοστῶν, ὕψους 15 ἑκατοστῶν, τρυπημένο κατὰ τὸν ἄξονα αὐτοῦ, φέρον καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ὀπῆς, πάχους 2 χιλιοστῶν, ἓνα ἴσου πάχους καὶ μήκους κύλινδρον ἐξ ἑνὸς εἶδους ἄνθρακος, καλουμένου γραφίτου. Καθὼς νομίζω καὶ ἔχον τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἐπιφάνειαν. Χρωματισμένην μὲ χρῶμα κίτρινον. Αὐταὶ λοιπὸν, αἱ δύο ἀπό-

ψεις, ἀποδίδουν, ἢ κάθε μία μὲ ἄλλον τρόπον, καθὼς βλέπεις αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον.

ΠΑΥΛΟΣ

Ναί,

ΚΡΙΤΩΝ

Ποία ἀπὸ τὰς δύο ἀπόψεις ποὺ ἀνέφερα, νομίζεις ὅτι ἀποδίδει πιστότερον καὶ πληρέστερον αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον;

ΠΑΥΛΟΣ

Προφανῶς ἢ δευτέρα ἀποψις.

ΚΡΙΤΩΝ

Δεδομένου δὲ ὅτι μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ μάθωμεν τί εἶναι πραγματικῶς αὐτὸ τὸ μολῦβι, ὡς τεμάχιον ὕλης, ποίαν ἀποψιν πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας;

ΠΑΥΛΟΣ

Βεβαίως, τὴν δευτέαν ἀποψιν.

ΚΡΙΤΩΝ

Εἶναι δηλαδὴ φανερόν ὅτι ἡ λεπτομερεστέρα καὶ πληρεστέρα ἀποψις, μᾶς πλησιάζει περισσότεον πρὸς τὸ ἐξεταζόμενον ἀντικείμενον, ὅποῖον εἶναι καθ' ἑαυτό.

ΠΑΥΛΟΣ

Ἀσφαλῶς.

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ ἀκόμη φανερώτερον νομίζω ὅτι εἶναι, τὸ ὅτι ἡ πραγματικωτέρα ἀποψις, πρέπει νὰ ἔχη μεγαλυτέραν σχέσιν μὲ τὴν Ἀλήθειαν. Τὸ νὰ γνωρίσωμεν δηλαδὴ λεπτομερῶς καὶ τελείως τὸ μολῦβι, θὰ μᾶς βοηθήσῃ περισσότερον εἰς τὸ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν ὕλην, ἀπὸ τὸ νὰ εἴπωμεν καὶ νὰ γνωρίζωμεν ἀπλῶς ὅτι αὐτὸ εἶναι μολῦβι.

ΠΑΥΛΟΣ

Βεβαιώτατα.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἡ δευτέρα ὁμως ἀποψις τὴν ὁποίαν ἐχαρακτηρίσαμεν ὡς πληρεστέραν τῆς πρώτης, μᾶς ἀποδίδει τελείως τὴν καθ' ἑαυτὴν πραγματικότητα ὡς πρὸς τὸ μολῦβι; Δηλαδή, δὲν

γνωρίζομεν τίποτε περισσότερο ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶπαμε κατὰ τὴν δευτέραν περιγραφὴν;

ΠΑΥΛΟΣ

Ἄπὸ τὰς στοιχειώδεις γνώσεις μου Φυσικῆς, γνωρίζω ὅτι πίσω ἀπὸ τὴν δευτέραν αὐτὴν περιγραφὴν ὑπάρχει κάτι ἄλλο πραγματικώτερον, ὡς πρὸς τὸ μολύβι.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἐγὼ λοιπὸν θὰ διαθέσω ὅλας τὰς γνώσεις ποὺ ἔχω, διὰ νὰ περιγράψω τὸ μολύβι μὲ τὴν πραγματικώτεραν αὐτὴν ἄποψιν, σὺ δὲ συμπλήρωσέ με, μὲ ὅ,τι γνωρίζεις περισσότερο ἀπὸ μένα. Ἐάν λοιπὸν εἶχαμε μπροστά μας μίαν πλήρη ἐπιστημονικὴν χημικὴν ἀνάλυσιν αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου καὶ συγχρόνως περιγραφὴν τῆς ἀναλύσεως κατὰ τρόπον ἐπιστημονικὸν θὰ ἐβλέπαμεν μεταξὺ ἄλλων, περίπου καὶ τὰ ἑξῆς: Τόση ποσότης τοῦ στοιχείου ἄνθρακος—ἀντὶ τοῦ ξύλου—εἰς χημικὴν ἔνωσιν ἢ μίγμα μετὰ τῶν τάδε ἄλλων στοιχείων κατὰ τὴν ἀναλογίαν ποὺ ἐκφράζουν οἱ τάδε χημικοὶ τύποι. Ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῶν ὁ ἄνθραξ εἶναι τὸ κατέχον εἰς τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν στοιχείων τὸν αὐξοντα ἀριθμὸν τάξεως 6, τὸ ἔχον ἀτομικὸν βᾶρος 12, τοῦ ὁποίου τὸ ἄτομον ἔχει περί τὸν πυρῆνα 6 περιφερικὰ ἠλεκτρόνια ἐξ ὧν δύο εἰς τὴν πρώτην κβαντοτροχιάν καὶ τέσσερα εἰς τὴν δευτέραν, τοῦ ὁποίου ὁ πυρῆν ἔχει τόσα πυρηνικὰ ἠλεκτρόνια καὶ τόσα πρωτόνια ἢ ἄτομα ὑδρογόνου καὶ τόσα νετρόνια, τοῦ ὁποίου τὸ ἄτομον ἔχει τόσην διάμετρον ἀπὸ τοῦ κέντρου τοῦ πυρῆνος, μέχρι τοῦ ἀπωτάτου περιφερικοῦ ἠλεκτρονίου, τοῦ ὁποίου τὸ φάσμα ἔχει αὐτὰς τὰς φασματικὰς γραμμὰς τὰς ἀντιστοιχοῦσας εἰς αὐτὸ τὸ μῆκος κύματος. Καὶ ἀκόμη θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ λεχθοῦν ἕνα σωρὸ πράγματα διὰ τὸν ἄνθρακα καὶ ἀκόμη πολλὰς φορές τόσα διὰ τὰ στοιχεῖα τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὸ σῶμα τοῦ μολυβιοῦ, εἰς τρόπον ὥστε μία πλήρης καὶ λεπτομερὴς καὶ ἀκριβὴς ἐπιστημονικὴ περιγραφὴ αὐτοῦ, θὰ ἀποτελοῦσε ἴσως ἕνα βιβλίον, μὲ ἕνα σωρὸ χημικοὺς τύπους καὶ ἐξισώσεις καὶ μηχανικὰς παραστάσεις.

ΠΑΥΛΟΣ

Δέν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι μία τέτοια περιγραφή θὰ ἀπέδιδε πλήρως τὴν πραγματικότητα ὡς πρὸς τὸ μολῦβι.

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ ἀκόμη περισσότερο ἂν προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ, βασιζόμενοι εἰς τὰς νεωτέρας ἐπιστημονικὰς θεωρίας περὶ συγκροτήσεως τοῦ ἀτόμου, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀντικαταστήσωμεν ὅλα τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὸ μολῦβι στοιχεῖα καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, διὰ τῆς ἀπλουστερας περιγραφῆς ὅτι τὸ μολῦβι ἀποτελεῖται ἀπὸ τόσας ἀρχικὰς μονάδας ὕλης, συγκεκριτημένας διαφοροτρόπως.

ΠΑΥΛΟΣ

Πραγματικῶς ἔτσι τὸ θέλουν αἱ νεώτεροι θεωρίαι τῆς φυσικῆς περὶ τοῦ ἀτόμου.

ΚΡΙΤΩΝ

Καί, ὅπως δέν εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῇ ὁ καθείς, κάτω ἀπὸ τὴν τελευταίαν καὶ ἀπλουστεραν αὐτὴν περιγραφὴν, ἢ ὅποια ἰσχύει τόσον διὰ τὸ μολῦβι, ὅσον καὶ διὰ κάθε ἄλλο ἀντικείμενον τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ὅλα τὰ ὀνόματα τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦμεν, οἱ ἄνθρωποι, ὡς συνθήματα, διὰ νὰ ξεχωρίζωμεν τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, ἐξαφανίζονται καὶ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν αὐτὴν δέν μένει παρὰ μία γυμνὴ καὶ ἐνιαίας μορφῆς πραγματικότης, αἱ ἀρχικαὶ μονάδες τῆς ὕλης, τὰ καθ' αὐτὸ ἄτομα, ἢ πραγματικότης δὲ αὐτὴ εἶναι ἐκείνη ποὺ ἐζητήσαμεν νὰ μάθωμεν, ἐξετάζοντες τὸ μολῦβι.

ΠΑΥΛΟΣ

“Υστερα ἀπὸ τὴν κατάληξιν αὐτὴν, νομίζω ὅτι ἠμποροῦμεν πλέον νὰ δοκιμάσωμεν τὴν ὕλην ὅπως τὴν ἐγνωρίσαμεν, ἐπάνω εἰς τὸ ὄρισμόν τῆς Ἀληθείας.

ΚΡΙΤΩΝ

Μὴ ἀνυπομονῆς, ἀλλὰ ἔλα νὰ προσπαθήσωμεν νὰ κατανοήσωμεν ἀκόμη περισσότερο τὴν ὕλην, ὡς κάτι ἐνιαῖον σύνολον, διὰ νὰ εἶναι εὐκολωτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα ἢ δοκιμασία ποὺ θὰ τῆς κάμωμεν.

ΠΑΥΛΟΣ

Πῶς τὴν ἐννοεῖς αὐτὴν τὴν μεγαλυτέραν κατανόησιν;

ΚΡΙΤΩΝ

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῆς ὕλης ποῦ ἐκάμαμε μέχρι στιγμῆς, προκύπτει αὐτὸ ποῦ εἶναι γνωστὸν καὶ ἀπὸ ἄλλας παρομοίας φύσεως ἀναλύσεις ποῦ ἔχουν γίνει. Ἐννοῶ τὰ κοσμοεῖδωλα, ὅπως λέγονται, τὰ ὁποῖα καλὸν εἶναι νὰ ἐνθυμηθῶμεν.

ΠΑΥΛΟΣ

Εἶπέ μου καὶ περὶ αὐτῶν, διότι δὲν τὰ ἔχω ὑπ' ὄψιν μου.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἐκ τῆς θεωρήσεως λοιπὸν τοῦ κόσμου ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ὅλων τῶν μέχρι σήμερον ἐπιστημονικῶν δεδομένων, προκύπτει ὅτι ὑπάρχουν τρία κοσμοεῖδωλα δηλαδὴ τρεῖς διάφοροι ἀπόψεις τοῦ κόσμου. Τὸ ἓνα κοσμοεῖδωλον εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς λέξεις—συνθήματα, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦμεν κατὰ συνθήκην, διὰ νὰ διακρίνωμεν ἀπ' ἀλλήλων τὰ μέρη τοῦ κόσμου καὶ νὰ λαμβάνωμεν συνείδησιν, ὡς λέγομεν, αὐτῶν ἀπομνημονεύοντες μὲ τὰς λέξεις—συνθήματα, τὰς εἰκόνας των. Δηλαδή, μὲ τὰς λέξεις: μολῦβι, δένδρο πέτρα, βουνό, φῶς, ὀρίζων, θάλασσα κ.λ.π. ἔχομεν συγκροτήσει μίαν συμβολικὴν ὄψιν τοῦ κόσμου, καθ' ἣν, ἡ λέξις μολῦβι σημαίνει τὸ ἀντικείμενον ποῦ εἶναι ἔτσι κι' ἔτσι καὶ κάνει σὺτὴ τῇ δουλειᾷ· ἡ λέξις δένδρον σημαίνει αὐτὸ ποῦ φυτρώνει εἰς τὴν γῆν, ἔχει ρίζας, κορμόν, κλάδους, φύλλα, καρπούς κ.λ.π. ἡ λέξις πέτρα σημαίνει τοῦτο καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς, μὲ τὴν κάθε λέξιν, ἐννοοῦμεν ἓνα τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον ἀντικείμενον τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Μετὰ τὸ κοσμοεῖδωλον αὐτό, τὸ συμβατικόν, ὅς τὸ εἶπωμεν ἔτσι, ὑπάρχει τὸ κοσμοεῖδωλον τῆς φυσικῆς, ὅπως λέγεται, τὸ ὁποῖον παρέχει τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου ὡς οὗτος φαίνεται μὲ τὸν φακὸν τῆς ἐπιστήμης. Τοῦ κοσμοειδώλου τούτου τῆς φυσικῆς, μίαν ιδέαν ἐσχηματίσαμεν μὲ τὴν πειγραφὴν τοῦ μολυβιοῦ ποῦ ἐπεχειρήσαμεν νὰ κάμωμεν πρὸ ὀλίγης ὥρας, ἀντιληφθέντες συγχρόνως ἄρκετὰ καλὰ τὴν τεραστίαν διαφορὰν ποῦ ὑπάρχει μεταξύ αὐτοῦ καὶ

τοῦ πρώτου κοσμοειδώλου. Ἐκτός ὅμως αὐτῶν ὑπάρχει καὶ τρίτον κοσμοείδωλον, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς δώσῃ τὴν πραγματικὴν ὄψιν τοῦ κόσμου, ἐκεῖνο ποῦ θὰ μᾶς ἀπεκάλυπτε τὸ πρᾶγμα, ὁποῖον εἶναι εἰς τὴν ἀπολύτως πραγματικὴν του μορφήν, τὴν μὴ ἐπιδεχομένην περαιτέρω ἔρευναν ἢ ἀνάλυσιν. Τὸ τρίτον αὐτὸ κοσμοείδωλον εἶναι τὸ ὄριον εἰς τὸ ὁποῖον τείνει νὰ φθάσῃ τὸ δεύτερον, τὸ κοσμοείδωλον τῆς φυσικῆς, καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον πλησιάζει ὄλοεν περισσότερο, μὲ τὰς καθημερινὰς κατακτήσεις τῆς ἐπιστήμης.

ΠΑΥΛΟΣ

Μετὰ τὰ ὅσα εἶπες, αἰσθάνομαι ὅτι ἔχω μέσα εἰς τὴν σκέψιν μου κάποιαν εἰκόνα περὶ ὕλης, πολὺ πληρεστέραν καὶ διαφορετικὴν ἀπὸ ἐκείνην ποῦ εἶχα ὅταν ἀρχίσαμε τὴν ἐξέτασιν τῆς ὕλης.

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ τώρα ποῦ πράγματι ἔχομεν κατατοπισθῆ, ὅσον ἠμπορούσαμε περισσότερο ὡς πρὸς τὸ τί εἶναι ἡ ὕλη ὑπὸ τὰς διαφοροὺς αὐτῆς μορφάς, τώρα ποῦ εἶδαμε ἀκόμη παραστατικώτερον, πόσον μεγάλη εἶναι ἡ διαφορὰ ποῦ ὑπάρχει μετὰξὺ τοῦ συμβατικοῦ κοσμοειδώλου ποῦ ἐκπροσωποῦν αἱ λέξεις—συνθήματα καὶ τοῦ τρίτου κοσμοειδώλου, ποῦ θὰ ἠμπορούσαμε νὰ τὸ ὀνομάσωμεν, τῆς πραγματικῆς πραγματικότητος,—ἐνῶ τὸ δεύτερον, κοσμοείδωλον τῆς γνωστῆς πραγματικότητος καὶ τὸ πρῶτον, κοσμοείδωλον τῆς συμβατικῆς πραγματικότητος—τώρα, λέγω ποῦ ἀντελήφθημεν τὴν διαφορὰν καὶ τὸ πόσον θὰ ἦτο ἐπισφαλές νὰ βασισθῶμεν εἰς τὴν συμβατικὴν πραγματικότητα διὰ νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ὕλην, τώρα πλέον, εἶναι καιρὸς καθὼς νομίζω νὰ ἴδωμεν κατὰ πόσον ἡ ὕλη εἶναι ἡ ζητουμένη Ἀλήθεια, ἐξετάζοντες αὐτὴν εἰς τὴν λυδίαν λίθον τοῦ ὀρισμοῦ μας.

ΠΑΥΛΟΣ

Αὐτὸ περιμένω μὲ ἀνυπομονησίαν.

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ προκειμένου τώρα νὰ κάμωμεν τὴν ἐξέτασιν, ποῖαν ὕ-

λην νομίζεις ὅτι πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν; Τὴν τοῦ πρώτου, τοῦ δευτέρου ἢ τοῦ τρίτου κοσμοειδώλου;

ΠΑΥΛΟΣ

Μὰ εἶναι φανερόν συμπέρασμα τῶν ὄσων εἶπες, ὅτι τὸ τρίτον κοσμοεῖδωλον, θὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ κάμωμεν τὴν ἀσφαλεστέραν ἐξέτασιν.

ΚΡΙΤΩΝ

Εἶναι πράγματι φανερόν, ἀλλὰ δυστυχῶς, ἀδύνατον.

ΠΑΥΛΟΣ

Πῶς αὐτό;

ΚΡΙΤΩΝ

Ἐλησμόνησες λοιπὸν ὅτι αὐτὸ τὸ τρίτον κοσμοεῖδωλον εἶναι ἄγνωστον καὶ γι' αὐτὸ ἄλλως τε λέγεται τὸ ὄριον εἰς τὸ ὁποῖον τείνει νὰ φθάσῃ τὸ δεύτερον; Ἐλησμόνησες ὅτι ἡ ὑπόθεσις περὶ συγκροτήσεως τοῦ κόσμου ἀπὸ μονάδας ἀρχικῆς ὕλης, εἶναι μόνον ὑπόθεσις, ἔστω καὶ βασιζομένη εἰς ἐπιστημονικὰ δεδομένα; Καὶ ἐλησμόνησες ἀκόμη τὸ σπουδαιότερον, ὅτι ἡμεῖς ζητοῦμεν νὰ καταλήξωμεν εἰς συμπέρασμα, μὴ ἐπιδεχόμενον καμμίαν ὁποθενδήποτε ἀμφισβήτησιν; Πῶς λοιπὸν ἠμποροῦμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὸ τρίτον κοσμοεῖδωλον καὶ νὰ βασισθῶμεν εἰς ὑποθέσεις;

ΠΑΥΛΟΣ

Ἡ θέσις μας λοιπὸν δὲν εἶναι καθόλου εὐχάριστη.

ΚΡΙΤΩΝ

Δὲν πρέπει ὅμως καὶ νὰ μείνωμεν εἰς αὐτὴν μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια.

ΠΑΥΛΟΣ

Τί νομίζεις λοιπὸν ὅτι πρέπει νὰ κάμωμεν;

ΚΡΙΤΩΝ

Ἴδου τί νομίζω. Θὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας τὸ δεύτερον κοσμοεῖδωλον καὶ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀντιληφθῶμεν, ἂν ἡ ὕλη, μὲ τὴν πραγματικωτέραν δυνατὴν μορφήν ποὺ ἠμπορέσαμεν νὰ τὴν ἴδωμεν, ἔχει ἓν ἢ περισσότερα ἢ ὅλα τὰ γνωρίσματα ποὺ περιλαμβάνονται εἰς τὸν ὀρισμὸν τῆς Ἀληθείας.

Αὐτὸ δέ, διὰ νὰ ἴδωμεν μὴ τυχόν, ὑπάρχει κανένα γνώρισμα διὰ τὸ ὁποῖον νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ βεβαιωθῶμεν κατὰ τρόπον ἀκλόνητον ὅτι δὲν τὸ ἔχει ἡ ὕλη, ὅποτε ἂν ἐξακριβώσωμεν τέτοιο πρᾶγμα, θὰ ἔχωμεν τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ἀπορρίψωμεν μετὰ πολλῶν ἐπαίνων ἀπὸ ὑποψηφίαν ἀλήθειαν, ἀφοῦ, ὀλίγον πλέον θὰ μᾶς ἐνδιαφέρη ἂν τὰ ἔχη ἢ δὲν τὰ ἔχη τὰ ὑπόλοιπα γνώρισμα τῆς Ἀληθείας. Ἐγὼ δὲν βρίσκω ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄλλην διέξοδον ἀπὸ αὐτήν, ὅταν δὲ βρεθοῦμε πάλιν μπερδεμένοι, βλέπομεν τί θὰ κάμωμεν.

ΠΑΥΛΟΣ

Μά, πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπορρίψωμεν τὴν ὕλην, ἀπὸ ἓνα γνώρισμα τῆς Ἀληθείας ποὺ δὲν θὰ τὸ ἔχη, τὴν στιγμὴν ποὺ δὲν γνωρίζομεν τελείως τί εἶναι ἡ ὕλη;

ΚΡΙΤΩΝ

Εἶπα, ὅταν βεβαιωθῶμεν περὶ τούτου κατὰ τρόπον μὴ ἐπιδεχόμενον καμμίαν ἀμφισβήτησιν. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ εἶναι ἀρκεῖ νὰ μὴ ἔχη καὶ ἓν μόνον γνώρισμα διὰ νὰ τὴν ἀπορρίψωμεν, μὴ λησμονεῖς ὅτι κατὰ τὴν ἐξέτασιν δὲν πρέπει νὰ δεχθῶμεν κανένα συμβιβασμόν.

ΠΑΥΛΟΣ

Καθόλου δὲν τὸ λησμονῶ αὐτό. Καὶ εὐρίσκω ὅτι, μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ πεισθῶμεν ἀπολύτως περὶ ἑνὸς γνωρίσματος, ἡ σκέψις σου εἶναι πραγματικὴ σανὶς σωτηρίας, ποὺ μᾶς βγάζει ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδον. Εἶπέ μου ὅμως ποῖον ἀπὸ τὰ γνώρισμα νὰ δοκιμάσωμεν;

ΚΡΙΤΩΝ

Ἄς πιάσουμε μὲ τὴν σειρά καὶ ὅσάκις εὐρίσκομεν ἐμπόδια ἢ γεννᾶται καὶ ἡ παραμικρὰ ἀμφιβολία διὰ κανέν ἐξ αὐτῶν, νὰ τὸ ἀφίνωμεν ὡς μὴ ἀποδειχθέν καὶ νὰ προχωροῦμεν εἰς τὸ ἄλλο. Καὶ διὰ νὰ ἀρχίσωμεν, ἅς ἐξετάσωμεν ἂν ἡ ὕλη εἶναι κάτι ἓν. Τί νομίζεις ὅτι συμβαίνει;

ΠΑΥΛΟΣ

Καλύτερον εἶναι νὰ ἀπαντήσης σὺ εἰς τὴν ἐρώτησίν σου.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἐκ τῶν ὅσων γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν Φυσικὴν, ἡ ὕλη ὑπάρχει ὑπὸ 92 διαφόρους μορφὰς αἱ ὁποῖαι καλοῦνται στοιχεῖα καὶ κάθε ἀντικείμενον ὑπάρχον ἐν τῷ κόσμῳ δὲν εἶναι παρὰ σύνθεσις τῶν στοιχείων αὐτῶν. Πιθάνον νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα ἄγνωστα στοιχεῖα εἰς τὴν γῆν καὶ πιθανώτατα ὑπάρχουν καὶ ἄλλα στοιχεῖα εἰς τοὺς ἄλλους κόσμους. Ὅλοι ὅμως αἱ διάφοροι αὐτοὶ μορφαὶ τῆς ὕλης, αἱ γνωσταὶ προφανῶς δὲ καὶ αἱ ἄγνωστοι, ὅπως τείνει νὰ παραδεχθῆ ἡ νεωτέρα Φυσικὴ, βασιζομένη εἰς τὰς τελευταίας ἀνακαλύψεις, τὰς ἐρεῦνας καὶ τὰς θεωρίας, δὲν εἶναι παρὰ ἀθροίσματα ὁμοίων καθ' ἕνα πρωταρχικῶν μονάδων ὕλης, ἀτμήτων καὶ ἀμεταβλήτων, ἡ δὲ φαινομενικὴ διαφορὰ, ἡ παρουσιαζομένη εἰς τὴν πολυμορφίαν τῶν ἀντικειμένων καὶ φαινομένων τοῦ κόσμου, ὀφείλεται εἰς ποσοτικὴν μόνον διαφορὰν, τῶν περιεχομένων εἰς ἕκαστον ἀντικείμενον πρωταρχικῶν καὶ ἰδίων πάντοτε μονάδων ὕλης, ἢ εἰς τὰς διαφόρους συνθήκας ἢ τρόπους συνθέσεως αὐτῶν. Ἡ πρωταρχικὴ μονὰς τῆς ὕλης, πιθανῶς εἶναι τὸ ἠλεκτρόνιον, ὡς πιστεύεται, πιθανόν ὅμως νὰ ἀποδειχθῆ ἀργότερον ὅτι καὶ τὸ ἠλεκτρόνιον διασπᾶται εἰς μικροτέρας μονάδας καὶ ὅτι ἡ πρωταρχικὴ μονὰς εἶναι, ἅς ποῦμε, τὸ ἀνθυπηλεκτρόνιον, Αἱ λεπτομέρειαι αὐταὶ δὲν εὐρίσκω ὅτι ἐνδιαφέρουν καὶ πολὺ, ἀφοῦ τὸ συμπέρασμα ὅπερ συνάγεται ἐξ ὧν αὐτῶν εἶναι—καὶ τοῦτο μᾶς ἐνδιαφέρει—ὅτι ὑπάρχει κάποια πρωταρχικὴ μονὰς τῆς ὕλης, ἐκ τῆς ὁποίας, ὡς ἐκ πρώτης ὕλης, προέρχεται καὶ ἀποτελεῖται ὁ κόσμος. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἡ ὕλη, ὑπὸ οἵανδήποτε μορφήν καὶ ἂν ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς, ἀνάγεται εἰς τὴν ἀπλουστάτην μορφήν τῆς πρωταρχικῆς μονάδος, ἔπεται ὅτι εἶναι λίαν ἐνδεχόμενον, ἡ ὕλη νὰ ἔχη τὸ γνῶρισμα ὅτι εἶναι κάτι ἐν.

ΠΑΥΛΟΣ

Πράγματι, εἶναι ἐνδεχόμενον τοῦτο.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἐπειδὴ ὅμως τὰ περὶ πρωταρχικῆς, μονάδος τῆς ὕλης καὶ

τῶν ἰδιοτήτων αὐτῆς, δὲν εἶναι ἀκόμη ἐξηκριβωμένα ἐπιστημονικῶς, θὰ ἀφίσωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ὕλη εἶναι πιθανῶς κάτι ἓν, ὡς ἀμφισβητήσιμον καὶ μὴ ἀποδειχθέν, καὶ θὰ προχωρήσωμεν κατ' ἀνάγκην εἰς ἄλλο γνώρισμα, μὲ τὴν ἐλπίδα, ἴσως εἰς αὐτὸ σταθῶμεν τυχερώτεροι.

ΠΑΥΛΟΣ

Καὶ εἰς ποῖον γνῶρισμα νὰ προχωρήσωμεν;

ΚΡΙΤΩΝ

Ἄς ἐξετάσωμεν, ἐὰν ἡ ὕλη εἶναι ἀπόλυτος, ἄπειρος. Ἄν δηλαδή ὑπάρχη παντοῦ καὶ ἰσχύη παντοῦ.

ΠΑΥΛΟΣ

Ἄς τὸ ἐξετάσωμεν.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἰσως, τὸ ἂν ἡ ὕλη εἶναι ἢ δὲν εἶναι ἄπειρος, τὸ ἂν ὑπάρχη παντοῦ, εἶναι κάτι προφανές;

ΠΑΥΛΟΣ

Γιὰ μένα τούλάχιστον, δὲν εἶναι καθόλου προφανές.

ΚΡΙΤΩΝ

Πρόσεχε λοιπὸν νὰ ἰδῆς, ἂν ἡ σκέψις μου δίδει ἀπάντησιν εἰς τὸ τεθὲν ἐρώτημα.

ΠΑΥΛΟΣ

Προσέχω.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἐπόθεσε ὅτι ἔχομεν τέσσερα ἰσομεγέθη κουτιά καὶ ὅτι τὸ ἓνα ἐξ αὐτῶν περιέχει χρυσόν, τὸ ἄλλο νερό, τὸ τρίτο ἀέρα καὶ τὸ τέταρτο αἰθέρα ἢ μᾶλλον ἀπότῃν ὕλην τὴν ὑπάρχουσαν εἰς τὸ μέσον τῆς ἀποστάσεως τῆς Σελήνης ἀπὸ τὴν Γῆν. Εἰς αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἰσομεγέθη κουτιά, τὰ ἴσα μέρη τοῦ χώρου, περιλαμβάνεται ἴση ποσότης ὕλης; Τί γνωρίζεις περὶ αὐτοῦ;

ΠΑΥΛΟΣ

Γνωρίζω ὅτι καθόλου μάλιστα δὲν περιλαμβάνεται ἴση ποσότης ὕλης. Ἄν δέ, δὲν κάνω λάθος, εἶναι γνωστὸν ὅτι, εἰς τὸ κουτὶ μὲ τὸν χρυσόν περιέχεται ὕλη παραπάνω ἀπὸ δε-

καεννέα φορές πυκνότερα ἀπὸ τὴν ὕλην τὴν περιεχομένην εἰς τὸ κουτί μὲ τὸ νερὸ καὶ ὅτι εἰς τὸ κουτί μὲ τὸν ἀέρα περιέχεται ὕλη ἴση περίπου πρὸς τὰ δεκατρία δεκακισχιλιστὰ εἰς πυκνότητα καὶ βάρος ἀπὸ τὴν ὕλην τὴν περιεχομένην εἰς τὸ κουτί μὲ τὸ νερό. Ὅσον δὲ διὰ τὸ περιεχόμενον τοῦ τετάρτου κουτιοῦ, ὡς ὑπολογίζουσι, περιέχει ὕλην πολλὰς χιλιάδας φορές ἀραιότεραν καὶ ἐλαφροτέραν, ἀπὸ τὴν ὕλην τὴν περιεχομένην εἰς τὸ κουτί μὲ τὸν ἀέρα.

ΚΡΙΤΩΝ

Πάρα πολὺ καλὰ τὰ θυμᾶσαι ὅλα αὐτὰ ποὺ εἶπες. Εἶπέ μου ὁμοῦς ἀκόμη ὅταν ὁμιλῆς περὶ διαφορᾶς βάρους καὶ πυκνότητος τῶν τεσσάρων διαφορετικῶν μορφῶν τῆς ὕλης ποὺ ὑπάρχουν στὰ τέσσερα ἰσομεγέθη κουτιά, τί ἐννοεῖς; Ἐννοεῖς ἕτι ἄλλη εἶναι ἡ ποσότης τῆς ὕλης ποὺ ὑπάρχει εἰς τὸ κουτί μὲ τὸν χρυσόν, ἄλλη ἡ ποσότης τοῦ κουτιοῦ μὲ τὸ νερὸ καὶ ἄλλη ἡ ποσότης τοῦ κουτιοῦ μὲ τὸν ἀέρα; Τὸ τέταρτο κουτί μὲ τὸν ἀέρα, δὲν μᾶς χρειάζεται.

ΠΑΥΛΟΣ

Εἶναι φανερόν ὅτι, ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ διαφορᾶς πυκνότητος καὶ βάρους, ἐννοοῦμεν διαφορὰν ποσότητος ὕλης.

ΚΡΙΤΩΝ

Συνεπῶς, ὅταν λέγωμεν ὅτι τὸ κουτί μὲ τὸν χρυσόν, ἔχει βάρος δεκαεννέα φορές μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ κουτί μὲ τὸ νερὸ, σημαίνει ὅτι τὸ κουτί μὲ τὸν χρυσόν περιέχει ὕλην δεκαεννέα φορές περισσότερο ἀπὸ τὴν περιεχομένην εἰς τὸ κουτί μὲ τὸ νερό. Ἐὰν δηλαδὴ ἦτο δυνατόν νὰ μετρήσωμεν τὰς μονάδας ὕλης ποὺ περιέχει τὸ κάθε κουτί θὰ εὕρισκαμε π.χ. εἰς τὸ κουτί μὲ τὸν χρυσόν νὰ ὑπάρχουν ἑκατὸ χιλιάδες μονάδες, εἰς τὸ κουτί μὲ τὸ νερὸ πέντε χιλιάδες μονάδες, καὶ εἰς τὸ κουτί μὲ τὸν ἀέρα πέντε μονάδες περίπου, κατὰ προσέγγισιν πρὸς τὰς ἀναλογίας βάρους.

ΠΑΥΛΟΣ

Ἀσφαλῶς, ἔτσι θὰ εὕρισκαμε κατὰ προσέγγισιν.

ΚΡΙΤΩΝ

Εἶπέ μου τώρα. Μέσα εἰς τὸ κουτί μὲ τὸν ἀέρα ποῦ ὑπάρχουν αἱ πέντε μονάδες, εἶναι δυνατὸν νὰ χωρέσουν καὶ αἱ πέντε χιλιάδες μονάδες ποῦ περιέχονται εἰς τὸ κουτί μὲ τὸ νερό;

ΠΑΥΛΟΣ

Θὰ χωρέσουν καὶ μὲ μεγάλην εὐκολίαν μάλιστα ἀφοῦ εἰς τὸ ἄλλο κουτί ποῦ εἶναι ἴσον μὲ τὰ ἄλλα χωροῦν ὅπως εἶδαμε ἑκατὸ χιλιάδες μονάδες.

ΚΡΙΤΩΝ

Ὅταν δὲ λέγῃς ὅτι θὰ χωρέσουν καὶ αἱ πέντε χιλιάδες μονάδες ἐκεῖ ποῦ ὑπάρχουν αἱ πέντε μονάδες, τί ἐννοεῖς; Ὅτι αἱ πέντε χιλιάδες μονάδες θὰ καταλάβουν θέσεις εἰς χῶρον μὴ κατεχόμενον ὑπὸ τῶν πέντε μονάδων, ἢ μήπως ἐννοεῖς ὅτι αἱ πέντε μονάδες θὰ συμμαζευθοῦν καὶ θὰ κάμουν τόπον καὶ εἰς τὰς πέντε χιλιάδας;

ΠΑΥΛΟΣ

Καθόλου δὲν θὰ συμμαζευθοῦν, διότι ὁ χῶρος ποῦ κατέχουν τὰ ἄτομα τῆς ὕλης εἶναι ὠρισμένος καὶ σχεδὸν ὁ ἴδιος εἰς τὰ διάφορα στοιχεῖα.

ΚΡΙΤΩΝ

Εἶναι λοιπὸν βέβαιον ὅτι, εἰς τὸν κατεχόμενον ὑπὸ τῆς ὕλης χῶρον, ὑπάρχει κενὸν μεταξύ τῶν μονάδων αὐτῆς καὶ μάλιστα ὅτι τὸ κενὸν πρὸς τὸ πλήρες, εἰς τὸ παράδειγμά μας τοῦλάχιστον, ἔχει τὴν ἀναλογίαν τὴν ὁποῖαν ἔχει ἡ διαφορά πυκνότητος ἀέρος, νεροῦ καὶ χρυσοῦ.

ΠΑΥΛΟΣ

Εἶναι τοῦτο βεβαιώτατον.

ΚΡΙΤΩΝ

Τοῦτο ὅμως, τὸ πράγματι βεβαιώτατον, ἢμποροῦμεν μὲ ἄλλας λέξεις νὰ τὸ εἴπωμεν ὡς ἐξῆς: Ὅτι ἡ ὕλη δὲν ὑπάρχει παντοῦ, ἀλλὰ ἄλλοῦ μὲν ὑπάρχει, ἄλλοῦ δὲ ὄχι. Ἡ μήπως ἔχεις ἀτίρρησιν;

ΠΑΥΛΟΣ

Οὔτε ἔχω ἀτίρρησιν, οὔτε ἢμπορῶ νὰ ἔχω καθὼς νομίζω.

ΚΡΙΤΩΝ

Καί κάτι ἄλλο ἀκόμη, ἐπρόσεξες;

ΠΑΥΛΟΣ

Ποῖον πράγμα;

ΚΡΙΤΩΝ

Ὅτι ἀπό τήν παρατήρησιν τῶν κουτιῶν καί τοῦ περιεχομένου των, βγαίνει καί τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ χῶρος εἶναι μεγαλύτερος εἰς ὄγκον ἀπό τήν ὕλην. Δηλαδή, μέ ἄλλα λόγια, ἐξεταζομένη ὡς Μέγα ἡ ὕλη, ἀποδεικνύεται ὅτι δέν εἶναι καθόλου Μέγα, ἀλλά κάτι πολύ μικρότερον μάλιστα τοῦ χώρου.

ΠΑΥΛΟΣ

Καί τοῦτο πράγματι εἶναι ὀλοφάνερον.

ΚΡΙΤΩΝ

Καί μαθηματικώτερον θά ἦτο δυνατὸν νὰ διατυπωθῆ ὡς σταθερά σχέσις, τὸ ὅτι ἡ ὕλη εἶναι μικρότερα τοῦ χώρου, δηλαδή:

$$\text{Ὑλη} < \text{Χώρου.}$$

ΠΑΥΛΟΣ

Ἄσφαλῶς.

ΚΡΙΤΩΝ

πέ μου τώρα. Ἐφ' ὅσον ἡ ὕλη δέν εἶναι κάτι ἀπόλυτον, ἀφοῦ δέν ὑπάρχει παντοῦ καί ἐφ' ὅσον, ὡς ἐκ περισσοῦ, δέ εἶναι καί τὸ ἀπολύτως Μέγα, ἀφοῦ εὐρήκαμεν κάτι ἄλλο μεγαλύτερόν της, εἶναι δυνατὸν ἡ ὕλη νὰ εἶναι ἡ Ἀλήθεια τήν ὁποίαν ζητοῦμεν;

ΠΑΥΛΟΣ

Ἐάν ὁ ὀρισμὸς τὸν ὁποῖον ἔχομεν συγκροτήσῃ περιέχει τὰ γνωρίσματα τῆς Ἀληθείας, τότε ἡ ὕλη δέν εἶναι ἡ Ἀλήθεια, χωρὶς περὶ τούτου νὰ χωρῆ καμμία ἀμφιβολία, δυστυχῶς...

ΚΡΙΤΩΝ

Καί διατί, δυστυχῶς;

ΠΑΥΛΟΣ

Διότι ὀμολογῶ ὅτι, ἐάν ἡ ὕλη ἀπό τήν ὁποίαν εἶναι γεμάτος ὁ κόσμος, δέν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι ἡ Ἀλήθεια, δέν καταλαβαί-

νω ποῖον εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἤμπορεῖ νὰ διεκδικήσῃ αὐτὸν τὸν τίτλον. Ἐγώ, εἰς τὴν ὕλην ἐστήριζα πολλὰς ἐλπίδας...

ΚΡΙΤΩΝ

Κατὰ τὴν γνώμην μου ὁμως, ἡ λύπη σου εἶναι ἀδικαιολόγητος. Ἄλλως τε καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὅλης ἐρεύνης μας, δὲν εἶναι αὐτὸ εἰς τὸ ὅποῖον μέχρι στιγμῆς ἔχομεν φθάσει.

ΠΑΥΛΟΣ

Ἄν ὁμως πραγματικῶς ἡ ὕλη δὲν εἶναι ἡ Ἀλήθεια τότε τί εἶναι ἡ ὕλη;

ΚΡΙΤΩΝ

Βλέπω, ἀγαπητέ Παῦλε, ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἐφοβούμην μήπως πάθω ἐγώ, διὰ τὸ ὅποῖον καὶ σὲ παρεκάλεσα νὰ προσέχῃς τὰ λόγια μου καὶ τὰς σκέψεις μου, τὸ ἔχεις πάθει σύ. Εὐρίσκεσαι δηλαδή εἰς σύγχυσιν ἔνεκα τῆς ὁποίας διαστάσεις νὰ συμφωνήσῃς μαζί μου διὰ νὰ ἀφίσωμεν τὴν ὕλην ἡσυχῇ καὶ νὰ στρέψωμεν τὴν ἐρευνά μας πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν. Πρέπει λοιπὸν νὰ καταλάβῃς ὅτι αὐτὴν τὴν στιγμὴν δὲν ζητοῦμεν νὰ μάθωμεν, τί εἶναι ἡ ὕλη ἀλλὰ τί εἶναι ἡ Ἀλήθεια. Τὸ πρῶτον θὰ τὸ μάθωμεν μόνον ὅταν ἤμπορέσωμεν νὰ γνωρίσωμεν τὸ δεύτερον, ἀλλὰ πρέπει νὰ μὴ ξεχνᾶς οὔτε στιγμὴ τὸν τρόπον τῆς ἐρεύνης ποῦ ἐξελέξαμεν ὡς τὸν καλύτερον, οὔτε τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐρεύνης ταύτης, οὔτε βεβαίως τὰ γνωρίσματα τῆς ἀνσζητουμένης Ἀληθείας. Καὶ μέχρι στιγμῆς, τηροῦντες πιστῶς ὅλα αὐτά, ἐν τῇ προσπάθειά μας νὰ βαδίσωμεν τὸν σωστὸν δρόμον καὶ νὰ εὕρωμεν πραγματικῶς τὸ ἀναζητούμενον, ἔχομεν φθάσει εἰς τὸ ἀκλόνητον συμπέρασμα ὅτι ἡ ὕλη δὲν ὑπάρχει παντοῦ καὶ ὅτι εἶναι μικροτέρα ἀπὸ κάτι ἄλλο. Κατόπιν αὐτοῦ τοῦ συμπεράσματος νομίζω ὅτι κανένας δισταγμὸς δὲν ἐπιτρέπεται. Διότι, ἤμπορεῖ νὰ μὴ γνωρίζωμεν τί εἶναι ἡ ὕλη, γνωρίζομεν ὁμως θετικῶς ὅτι ἡ ὕλη δὲν εἶναι ἡ Ἀλήθεια καὶ τοῦτο εἶναι ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει ἀποκλειστικῶς αὐτὴν τὴν στιγμὴν. Συλλογίζομαι μάλιστα ὅτι, ὁ δισταγμὸς αὐτός, ὁ ὅποῖος εἶναι ἐπιφανειακῶς μόνον δικαιολογημένος, θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἡ αἰτία ἔνεκα τῆς

ὅποίας ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει προχωρήσει πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς Ἀληθείας. Διότι σταματᾷ εἰς τὴν ὕλην καὶ ἐπειδὴ τὴν βλέπει νὰ γεμίζῃ τὸν κόσμον, σηκώνει τὸ βάρος της καὶ συγχέει αὐτὴν πρὸς τὸ ζητούμενον χωρὶς νὰ τολμᾷ νὰ τὴν ἀποτινάξῃ μὲ θάρρος καὶ νὰ τὴν ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὸ ὄντως ὄν, ἔχων τὴν ὑπομονὴν νὰ ξαναπιᾶσῃ τὴν ὕλην καὶ νὰ τὴν γνωρίσῃ, ἀφοῦ προηγουμένως γνωρίσῃ τὴν Ἀλήθειαν, εἰς τὴν ὅποιαν, ὡς αἰτίαν τῶν πάντων, θὰ ὀφείλεται ἀσφαλῶς καὶ ἡ ὑπαρξὶς τῆς ὕλης. Ἄφισε λοιπόν, ἀγαπητέ Παῦλε, καὶ σὺ τοὺς δισταγμοὺς καὶ ἀκολουθήσε με διὰ νὰ προχωρήσωμεν, ἴσως ἤμπορέσωμεν καὶ φθάσωμεν εἰς κάποιο συμπέρασμα.

ΠΑΥΛΟΣ

Ἔλα ὅσα εἶπες τὰ βρίσκω πολὺ σωστὰ καὶ νὰ εἶσαι βέβαιος ὅτι σὲ ἀκολουθῶ τελείως ἀνεπηρέαστος ἀπὸ τὴν ὕλην καὶ τὴν περίφημον ὑπόστασίν της. Μάθε ὅμως ὅτι παρεξήγησες τοὺς λόγους μου. Διότι τὴν συνηγορίαν μου ὑπὲρ τῆς ὕλης, δὲν τὴν ἔκαμα ἀπὸ ἰδιαιτέραν πρὸ αὐτὴν συμπάθειαν, ἀλλὰ πρὸς χάριν τῆς Ἀληθείας, τὴν ὅποιαν εἶδα πρὸς στιγμὴν ὡς μίαν χίμαιραν τὴν ὅποιαν κυνηγοῦμεν, μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῆς ὑποψηφιότητος τῆς ὕλης, καὶ ἤθελα νὰ μὴ τελειώσῃ ἡ προσπάθειά μας ἢ νὰ συνεχισθῇ μὲ ἐλαχίστας πλέον ἐλπίδας.

ΚΡΙΤΩΝ

Καλὰ. Ἔλα ὅμως νὰ συνεχίσωμεν τὴν ἀναζήτησιν διατηρῶν ἀκεραίας τὰς ἐλπίδας σου, διότι δὲν ἤξεύρεις ἀκόμη τί μᾶς ἐπιφυλάσσει ἡ ἔρευνά μας. Καὶ διὰ νὰ συνεχίσωμεν εἶπέ μου ἓνα πρᾶγμα. Κατόπιν τῶν ὧν εἶπαμε, εἶσαι ἀπολύτως βέβαιος ὅτι ἡ ὕλη δὲν εἶναι ἡ Ἀλήθεια καὶ ὅτι ἤμποροῦμεν νὰ τὴν ἀφίσωμεν διὰ νὰ ἐρευνήσωμεν ἄλλοῦ;

ΠΑΥΛΟΣ

Ὅπως σοῦ εἶπα δὲν ἔχω καμμίαν περὶ τούτου ἀμφιβολίαν.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἐσὺ ὅμως δὲν φθάνεις. Πρέπει καὶ κανεὶς ἄλλος νὰ μὴ ἤμπορῃ νὰ ἀμφιβάλλῃ.

ΠΑΥΛΟΣ

Νομίζω ὅτι διὰ νὰ ἡμπορέσῃ κανεὶς νὰ διατυπώσῃ ἀμφιβολίας, πρέπει νὰ γυρεύῃ κάποια ἀλήθειαν ἀρκετὰ διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας. Μίαν ἀλήθειαν ἢ ὅποια νὰ μὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ παντοῦ, οὔτε νὰ εἶναι τόσο μεγάλη ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ τίποτε μεγαλύτερον της. Μία τέτοια ὅμως ἀλήθεια, τόσο διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας, μοῦ φαίνεται ὅτι θὰ ἔχει πάθει πολλές καὶ μεγάλες συμφορές...

ΚΡΙΤΩΝ

Ἡ ὕλη λοιπὸν ἀπορρίπτεται, ὡς ἀνίκανη νὰ διεκδικήσῃ τὸν τίτλον ἢ μᾶλλον τὸν θρόνον τῆς Ἀληθείας.

ΠΑΥΛΟΣ

*Ἄς στρέψωμεν, συνεπῶς πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν τὰς ἐρεῦνας μας.

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ πρὸς ποίαν κατεύθυνσιν νομίζεις ὅτι ἡμποροῦμεν νὰ στρέψωμεν τὴν ἔρευνάν μας, μὲ ἐλπίδας ἐπιτυχίας;

ΠΑΥΛΟΣ

Αὐτὴν τὴν φορὰν εἶναι ἡ σειρὰ σου νὰ κάμῃς τὴν ὑπόδειξιν. Ἐγὼ ἀρκετὰ. . . ἐπέτυχα μὲ τὴν ὕλην.

ΚΡΙΤΩΝ

Αὐτὸ ποὺ ὀνομάζομεν χρόνον, ἀποκλείεται ἄραγε νὰ ἔχη τὰ γνωρίσματα τῆς Ἀληθείας; Δὲν ἔχεις ἀκούσει νὰ λέγεται ὅτι ὁ χρόνος δημιουργεῖ καὶ καταλύει τὰ πάντα;

ΠΑΥΛΟΣ

Τίποτε δὲν θὰ χάσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὸν χρόνον, δοκιμάζοντες αὐτὸν εἰς τὸν ὅρισμόν μας.

ΚΡΙΤΩΝ

Εἰπέ μου λοιπὸν. Εἶναι ἄπειρος ὁ χρόνος ἢ ὄχι;

ΠΑΥΛΟΣ

Αὐτὴν τὴν στιγμὴν δὲν ἡμπορῶ νὰ φαντασθῶ ὅτι ὁ χρόνος κάποτε ἤχισε, οὔτε ὅτι κάποτε θὰ σταματήσῃ.

ΚΡΙΤΩΝ

*Ἄς ψηλαφίσωμεν ἀπὸ κοντὰ αὐτὸ τὸ ὅποιον κατ' ἀρχὴν

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.π.
ΚΩΝΝΙΝΑ 2006

φαίνεται διὰ νὰ ἐξαγάγωμεν ἀκλόνητον συμπέρασμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου βασιζόμενοι νὰ προχωρήσωμεν. Πρὸς τοῦτο, ἀπάντησέ μου. Ὡς πρὸς ἐσένα, τὴν ὕπαρξί σου, ὁ χρόνος ἤρχισε κάποτε;

ΠΑΥΛΟΣ

Προφανῶς ἀπὸ τότε ποὺ ἐγεννήθηκα ἢ μᾶλλον ἀπὸ τότε ποὺ με συνέλαβεν ἓν γαστρί, ἢ μητέρα μου.

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ πρόκειται κάποτε νὰ τελειώσῃ;

ΠΑΥΛΟΣ

Εἶναι καὶ τοῦτο ἀναμφίβολον δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς.

ΚΡΙΤΩΝ

Ὡς πρὸς ἐσένα λοιπόν, ὁ χρόνος, ὡς ἔχων ἀρχὴν καὶ τέλος καὶ τόσον περιωρισμένην μάλιστα διάρκειαν δὲν εἶναι καθόλου ἄπειρος καὶ ἀπόλυτος.

ΠΑΥΛΟΣ

Ἔτσι φαίνεται.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἐὰν ὁμως κάποιος μᾶς εἶπη ὅτι, πολὺ ἐσφαλμένην καταμέτρησιν τοῦ χρόνου ἐκάμαμεν, ὡς πρὸς τὸν Παῦλον, διότι ὁ Παῦλος, ἀποτελεῖται ἀπὸ 29, ὅπως λέγεται, ἐκ τῶν 92 γνωστῶν στοιχείων, τὰ δὲ στοιχεῖα αὐτὰ ὑπάρχουν καὶ θὰ ὑπάρχουν ἐπὶ ἀσυγκρίτως περισσότερον χρόνον ἀπὸ τὸν διαρρέοντα ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Παύλου. Τί θὰ τοῦ ἀπαντήσωμεν;

ΠΑΥΛΟΣ

Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ὑποχρωθῶμεν νὰ μετρήσωμεν τὸν ὡς πρὸς ἐμένα χρόνον, ἀφ' ὅτου ἐγιναν τὰ 29 στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦμαι.

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ ἀπὸ πότε ἐγιναν αὐτὰ τὰ 29 στοιχεῖα;

ΠΑΥΛΟΣ

Πολὺ δύσκολα θὰ εὔρης ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημά σου αὐτό.

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ ὁμως· εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῆ ὅτι τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ποῦ σὲ ἀπαρτίζουν, δὲν ἔχουν ἡλικίαν μεγαλυτέαν ἀπὸ τὴν ἡλικίαν τῆς γῆς.

ΠΑΥΛΟΣ

Ἔτσι «εἶμαστε μέσα» ὅπως λέγεται.

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ ἂν πάλιν μᾶς εἶπη κανεὶς ὅτι τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἔγιναν ἀπὸ ὑλικά τὰ ὁποῖα ὑπῆρχον πρὶν γίνῃ ἡ γῆ καὶ ἦλθαν ἐδῶ ἀπὸ κάπου ἄλλοῦ βεβαίως, ἀπὸ τὸν ἥλιον ὡς γενικῶς πιστεύεται, διὰ νὰ σχηματίσουν τὴν γῆν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγεσαι καὶ σύ. Θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ τοῦ φέρωμεν ἀντιρρήσεις;

ΠΑΥΛΟΣ

Ὁχι, βεβαίως.

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ ἀκολούθως θὰ μᾶς ἔλεγε ὅτι καὶ εἰς τὸν ἥλιον τὰ ὑλικά ἦλθαν ἀπὸ τὸν Γαλαξίαν καὶ ὕστερα ὅτι καὶ εἰς τὸν Γαλαξίαν ἦλθαν ἀπὸ κάπου ἄλλοῦ βεβαίως καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς, μέχρις ὅτου μᾶς ἀναγκάσῃ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι, ὁ χρόνος ὡς πρὸς τὸν Παῦλον δὲν ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὴν ἡλικίαν του, οὔτε ἀπὸ τὴν ἡλικίαν τῶν 29 στοιχείων, οὔτε ἀπὸ τὴν ἡλικίαν τῆς γῆς, οὔτε ἀπὸ τὴν ἡλικίαν τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος καὶ τοῦ Γαλαξίου, ἀλλ' ὅτι εἶναι μὲ ἄλλους λόγους ἄπειρος. Καὶ συνεπῶς, ὅπως ὡς πρὸς ἐσένα, ἔτσι καὶ ὡς πρὸς κάθε ἄλλο ὄν, ὁ χρόνος εἶναι ἄπειρος. Τί θὰ ἐλέγαμεν γιὰ ὅλα αὐτά;

ΠΑΥΛΟΣ

Δὲν θὰ ἤμπορούσαμεν προφανῶς, νὰ προβάλωμεν ἀντιρρήσεις.

ΚΡΙΤΩΝ

Μὲ τὸν ἴδιον δὲ τρόπον καὶ τὴν ἴδιαν σειρὰν συλλογισμῶν θὰ μᾶς ἔπειθεν ἀκόμη ὅτι καὶ τὸ τέλος σου, ὁ θάνατός σου, δὲν θὰ συμβῆ εἰς ὀλιγώτερον χρόνον, ἀπὸ τὸν διαρρεῦσαντα ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ὑπάρξεώς σου μέχρι σήμερον.

ΠΑΥΛΟΣ

Ἀσφαλῶς.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἔσπε ὁ χρόνος, δὲν φαίνεται νὰ εἶναι κάτι σὰν ἄπειρον;

ΠΑΥΛΟΣ

Ὁχι κάτι σὰν ἄπειρον, ἀλλὰ πραγματικῶς ἄπειρος, φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ χρόνος.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἄς μὴ βιαζώμεθα εἰς τὴν διατύπωσιν συμπερασμάτων καὶ καλύτερα θὰ κάμωμεν νὰ προχωροῦμεν ψηλαφητὰ διὰ νὰ μή... πέσωμεν εἰς κανένα λάκκον.

ΠΑΥΛΟΣ

Εἰπέ μου λοιπόν, ποὺ θέλεις νὰ καταλήξης;

ΚΡΙΤΩΝ

Ἄπὸ ὅσον ἔχομεν μέχρι στιγμῆς ἀντιληφθῆ, ὁ χρόνος ὑπάρχει ἄφ' ὅτου καὶ ἡ ὕλη, ἢ ὄχι;

ΠΑΥΛΟΣ

Προφανῶς.

ΚΡΙΤΩΝ

Καὶ συνεπῶς ὅτι καὶ ἡ ὕλη ὑπάρχει πρὸ ἀπείρου χρόνου.

ΠΑΥΛΟΣ

Βεβαίως.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἐνθυμεῖσαι ὅμως ὅτι ὅταν ἐξετάζαμεν τὴν ὕλην, ἀπεδείξαμεν ὅτι ἡ ὕλη δὲν ὑπάρχει παντοῦ καὶ συνεπῶς ὅτι δὲν εἶναι ἄπειρος.

ΠΑΥΛΟΣ

Βεβαίως τὸ ἀπεδείξαμεν καὶ τὸ παρεδέχθημεν ὡς κάτι ἀκλονήτως ὀρθὸν καὶ βέβαιον.

ΚΡΙΤΩΝ

Συμβιβάζεται ὅμως μέσα εἰς τὴν σκέψιν σου ἡ ἀπειρότης τῆς ἡλικίας ἐνὸς πράγματος, περιορισμένης ἐκτάσεως;

ΠΑΥΛΟΣ

Δυσκολεύομαι πολὺ νὰ τὸ κατανοήσω.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἔλα νὰ προσέξωμεν καλύτερα τὸ πρᾶγμα αὐτό. Μέχρι στιγμῆς γνωρίζομεν ὅτι ἡ ὕλη δὲν ὑπάρχει παντοῦ, ὡς πρὸς τὸν χρόνον δὲ ὅτι τὸν συναντήσαμεν μόνον ἐκεῖ πού ὑπάρχει ὕλη.

ΠΑΥΛΟΣ

Μάλιστα.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἐκεῖ ὅμως πού δὲν ὑπάρχει ὕλη, ὑπάρχει χρόνος;

ΠΑΥΛΟΣ

Εἰς τὸ κενὸν δηλαδή;

ΚΡΙΤΩΝ

Ναί· νὰ φαντασθῆς ἡλικίαν διὰ τὸ κενόν, ὅπως ἀποδίδεις ἡλικίαν εἰς τὸν ἑαυτὸν σου καὶ εἰς τὰ ἄλλα ὄντα καὶ εἰς τοὺς κόσμους.

ΠΑΥΛΟΣ

Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη ἡλικίαν τὸ κενόν;

ΚΡΙΤΩΝ

Σοῦ εἶναι δύσκολον νὰ τὸ φαντασθῆς;

ΠΑΥΛΟΣ

Πολὺ δύσκολον μάλιστα· Διότι δὲν ἠμπορῶ νὰ ἐννοήσω τί θὰ ἐκφράζη ἡ ἡλικία, ὁ χρόνος διὰ τὸ κενόν.

ΚΡΙΤΩΝ

Αὐτὸ λοιπὸν πρέπει πρῶτα νὰ ἀντιληφθῶμεν καλά. Τί εἶναι, τί ἐκφράζει γενικῶς ὁ χρόνος.

ΠΑΥΛΟΣ

Τί ἐκφράζει λοιπὸν ὁ χρόνος;

ΚΡΙΤΩΝ

Νομίζω ὅτι διὰ νὰ ἀντιληφθῶμεν αὐτὸ τὸ τί ἐκφράζει ὁ χρόνος, καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἀναλύσωμεν αὐτὸ πού ἔχομεν ἀποδείξει καὶ παραδεχθεῖ ὅτι ἡ ὕλη δὲν ὑπάρχει παντοῦ, διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀντιληφθῶμεν τοιοῦτοτρόπως καὶ ποῖον εἶναι τὸ κενόν τὸ ὁποῖον ζητοῦμεν νὰ χρονομετρήσωμεν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, κρίνω σκόπιμον νὰ ἀναφέρωμεν περίπου αὐτούσια μερικὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα, σχετικὰ μὲ τὰς δια-

στάσεις τῆς ὕλης, τὰ ὅποια θὰ μᾶς παράσχουν χαρακτηρι-
στικῶς τὴν εἰκόνα ποὺ θέλομεν νὰ σχηματίσωμεν.

ΠΑΥΛΟΣ

Ποῖα εἶναι αὐτὰ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα;

ΚΡΙΤΩΝ

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ ἄτομον τῆς ὕλης, ἔχει ὡς ἐνιαῖον σύνολον ἄκτινα δύο ἑκατοντάκις ἑκατομμυριοστῶν τοῦ χιλιοστοῦ τοῦ μέτρου, ἡ ἄκτις δὲ αὐτὴ εἶναι ἑκατὸν χιλιάδας φορὰς μεγαλυτέρα τῆς ἄκτινος τοῦ ἠλεκτρονίου. Ὁ πυρῆν τοῦ ἄτομου εἶναι ἀσυγκρίτως μεγαλύτερος τοῦ ἠλεκτρονίου, συγκρινόμενος δὲ πρὸς τὸ ὅλικόν μέγεθος τοῦ χώρου τὸν ὁποῖον κατέχει τὸ ἄτομον ὡς σύνολον, εὐρίσκεται ὅτι εἶναι τὸ ἐν τετρακισεκατομμυριοστὸν αὐτοῦ τοῦ χώρου, ὅστις ὡς εἴπομεν ἔχει ἄκτινα, δύο ἑκατοντάκις ἑκατομμυριοστὰ τοῦ χιλιοστοῦ τοῦ μέτρου. Δηλαδή, ἐὰν ἠμπορέσῃ κανεὶς νὰ συλλάβῃ μὲ τὴν φαντασίαν του, τὴν ἀσύλληπτον σμικρότητα αὐτῶν τῶν μεγεθῶν θὰ ἴδῃ πλήρως ὅτι, ἐκ τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ ἄτομου τῆς ὕλης χώρου, ἓνα ἀφαντάστως μηδαμινώτατον μέρος αὐτοῦ κατέχεται ὑπὸ τῆς καθ' αὐτὸ ὕλης, τὸ δὲ ὑπόλοιπον, εἶναι τεράστιον ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν κυρίως ὕλην κενόν, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου τὰ περιφερικὰ τοῦ ἄτομου ἠλεκτρόνια κάμνουσιν ἐπὶ τροχιῶν τετρακισεκατομμύρια περιφορὰς περὶ τὸν πυρῆνα, μὲ τσχύτητα ἑκατοντάδων χιλιομέτρων, ἥτοι ἀσυγκρίτως μεγαλυτέραν ἐκείνης μὲ τὴν ὁποῖαν οἱ πλανῆται τρέχουν εἰς τὰς τροχιάς των περὶ τὸν ἥλιον. Δηλαδή, αὐτὸ ποὺ ὀνομάζομεν ἄτομον ὕλης, εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα τεράστιον κενόν, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ὑπάρχουσιν καὶ κινουῦνται, κατ' ἀραιὰ διαστήματα ἐλάχιστοι κόκκοι, ὁ πυρῆν καὶ τὰ ἠλεκτρόνια. Τὴν εἰκόνα αὐτὴν, ἠμποροῦμεν νὰ ἀντιληφθῶμεν καλύτερον ἴσως, ἐὰν ἀντὶ τῶν ἀοράτων ἀτόμων τῆς ὕλης, λάβωμεν ὡς παράδειγμα τοὺς ὄρατοὺς καὶ παμμεγέθεις κόσμους τοῦ στερεώματος. Ἐὰν λοιπόν, θεωρήσωμεν τὸ ἠλιακὸν μας σύστημα, κάτι ὅπως τὸ ἄτομον τῆς ὕλης, τὸν ἥλιον ὡς πυρῆνα, τοὺς δὲ πλανήτας μὲ τοὺς δορυφόρους των καὶ τοὺς

κομήτας ὡς ἠλεκτρόνια καὶ προσθέσωμεν τοὺς ὄγκους τῶν σφαιρῶν τοῦ ἡλίου, πλανητῶν, δορυφόρων καὶ κομητῶν διὰ νὰ σχηματίσωμεν ἐκ τοῦ ὄθροίσματος αὐτῶν μίαν μόνον σφαῖραν, συγχρόνως δὲ μετρήσωμεν τὰς διαστάσεις τοῦ χώρου, τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος, ὅστις ὑποτίθεται ὅτι ἀρχίζει ἀπὸ τὸ κέντρον τοῦ ἡλίου καὶ φθάνει εἰς τὸ μέσον τῆς ἀποστάσεως αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ πλησιεστέρου ἀστέρος—ἦτοι ἔχει ἀκτῖνα δύο ἐτῶν φωτὸς περίπου—καὶ ἐὰν ἀκολούθως συγκρίνωμεν τὴν σφαῖραν τῆς ὕλης πού ἀπετελέσθη ἀπὸ τὰ σώματα τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος, πρὸς τὴν σφαῖραν τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος χώρου, θὰ εὔρωμεν τὴν αὐτὴν μηδαμινότητα τῆς ὕλης ἐν σχέσει πρὸς τὸν κατεχόμενον χῶρον, —ἔστω καὶ λαμβάνοντες τὰ σώματα ὡς συμπαγῆ ὕλην, ἐνῶ δὲν εἶναι—τὴν αὐτὴν μηδαμινότητα τὴν ὁποίαν συνηντήσαμεν καὶ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἀτόμου τῆς ὕλης. Τὸ συμπέρασμα μας αὐτό, ἐκφραζόμενον μὲ ἀριθμούς, ὡς εἶχα τὴν ὑπομονὴν νὰ ὑπολογίσω κάποτε, εἶναι ἐὰν δὲν ἔχω λάθος τὸ ἑξῆς: Ὁ χῶρος ὁ κατεχόμενος ὑπὸ τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος εἶναι:

$$\frac{4}{3} \pi \text{ (ἀπόστασις δύο ἐτῶν φωτὸς) }^3$$

$$\text{ἦτοι, } \frac{4}{3} \pi (63.072.000'' \times 300.000)^3$$

δηλαδή, ἂν δὲν κάνω λάθος, εἶναι σφαῖρα ἔχουσα ὄγκον 27 δωδεκακισεκατομμύρια κυβικὰ χιλιόμετρα. Ὁ δὲ ὄγκος τῆς ὕλης τῶν σωμάτων τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος, εἶναι κατὰ χονδρικὸν ὑπολογισμόν, τὸν ἐν τετρακισεκατομμυριοστὸν τοῦ ὄγκου τοῦ χώρου. Δηλαδή, μεταξύ τοῦ ὄγκου τῆς ὕλης τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος καὶ τοῦ ὄγκου τοῦ ὑπ' αὐτῆς κατεχομένου χώρου, ὑπάρχει κατὰ περίεργον σύμπτωσιν, ἢ αὐτὴ ἀναλογία, ἢ ὁποία ὑπάρχει εἰς τὸ ἄτομον τῆς ὕλης μεταξύ τοῦ ὄγκου τῆς κυρίως ὕλης καὶ τοῦ χώρου αὐτοῦ. Διὰ νὰ κατανοήσωμεν δὲ ἀκόμη περισσότερο αὐτὴν τὴν ἀναλογίαν, κατὰ τρόπον παραστατικώτερον, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι

ἡ ἀναλογία αὐτὴ εἶναι ὅποια καὶ ἡ ἀναλογία βάρους ἑνὸς γραμμαρίου πρὸς ἓν ἑκατομμύριον τόννους. Αὐτὸ εἶναι τὸ μέγεθος τῆς ὕλης ἐν τῷ χώρῳ, αὐτὴν δὲ τὴν ἀναλογίαν πρέπει νὰ ἔχωμεν εἰς τὸ ἐξῆς ὑπ' ὄψιν μας, προκειμένου νὰ ἐρευνήσωμεν τὸν χρόνον ὡς πρὸς τὴν ὕλην καὶ τὸ κενόν.

ΠΑΥΛΟΣ

Ἔσπερα ἀπὸ τὴν εἰκόνα ποῦ μοῦ παρουσίασες, τὴν ὅποιαν ὁμολογῶ ὅτι οὔτε ὑποπτευόμην κανὸν τόσο ἐκπληκτικὴν καὶ ἀξιοθαύμαστον, ἐκεῖνο ποῦ μοῦ ἔρχεται νὰ πῶ διὰ νὰ ἐκφράσω τὴν ἐντύπωσίν μου εἶναι, ὅτι ἡ ὕλη, αὐτὴ μὲ τὴν ὅποιαν ἐνόμιζα ὅτι εἶναι γεμᾶτο τὸ πᾶν, σχεδὸν δὲν ὑπάρχει μέσα εἰς τὸν χῶρον. Ὅσον δὲ διὰ τὸν χρόνον, περιμένω νὰ ἀκούσω τὴν συνέχειαν τῶν συλλογισμῶν σου.

ΚΡΙΤΩΝ

Ἦθέλαμεν λοιπὸν νὰ ἀντιληφθῶμεν τί ἐκφράζει ὁ χρόνος ὡς πρὸς τὴν ὕλην, διὰ νὰ ἴδωμεν κατόπιν τί ἐκφράζει ὡς πρὸς τὸν χῶρον. Τί νομίζεις ὅτι ἐκφράζει;

ΠΑΥΛΟΣ

Θὰ ἦτο νομίζω δυνατὸν νὰ λεχθῆ ὅτι, ὁ χρόνος ἐκφράζει τὴν ἐξέλιξιν τῆς ὕλης.

ΚΡΙΤΩΝ

Κάπως καλύτερον ἢμπορεῖ νὰ διατυπωθῆ αὐτὸ ποῦ θέλομεν νὰ εἴπωμεν. Ἐπειδὴ δηλαδή, τὸν χρόνον δὲν τὸν ἀντιλαμβανόμεθα, παρὰ μόνον ὅταν ὑπάρχη κάτι μεταβαλλόμενον τοῦ ὁποίου τὰς μεταβολὰς, τὴν ἐξέλιξιν ὅπως εἶπες, νὰ μετρᾷ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὑπὸ τῷ τῆς ὀρισμοῦ ὅτι: Χρόνος εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἐκφράζει τὴν διαδοχικὴν σειρὰν τῶν μορφῶν καὶ τῶν θέσεων, τὰς ὁποίας λαμβάνει ἐκάστοτε ἡ ὕλη ἐν τῷ χώρῳ.

ΠΑΥΛΟΣ

Εὐρίσκω ὅτι ὁ ὀρισμὸς αὐτός, ἀποδίδει πλήρως καὶ σαφῶς αὐτὸ ποῦ ἐκφράζει, αὐτὸ ποῦ μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκφράζη ὁ χρόνος.